

ÅRSRAPPORT SEDLER OG MYNTER

ÅRSRAPPORT 2016

NORGES BANK
MARKEDER OG BANKTJENESTER
KONTANTE BETALINGSMIDLER

NORGES BANK

Innholdsfortegnelse

1.	Innledning	3
2.	Norges Banks rolle i kontantforsyningen	3
3.	Sedler og mynter i omløp.....	4
4.	Kvalitet på sedler i omløp	6
5.	Falske sedler.....	9
6.	Innskudd og uttak i Norges Bank.....	9
7.	Destruksjon av sedler og mynter.....	10
8.	Utgivelse av minnemynter	11
9.	Arbeidet med ny seddelseie	12
10.	Endringer i regelverk.....	13
10.1	Endringer i Vilkår for bankenes innskudd og uttak av kontanter	13
10.2	Endringer i retningslinjer for bruk av norsk seddel- og myntmønster.....	13

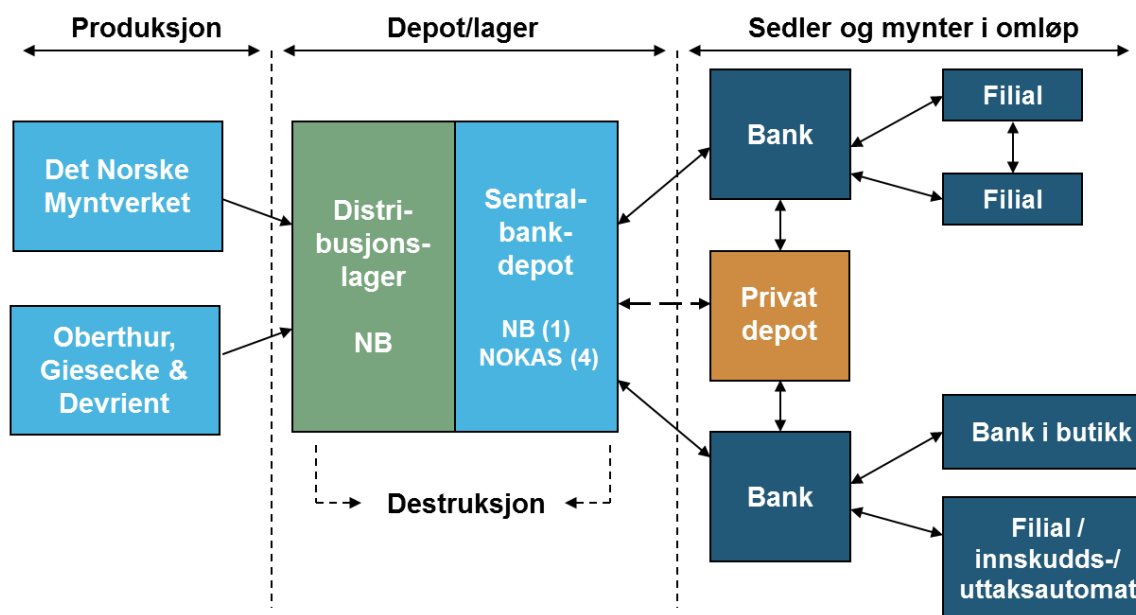
1. Innledning

Rapporten tar utgangspunkt i Norges Banks rolle i kontantforsyningen og beskriver utviklingstrekk for kontanter i omløp i 2016. Videre behandles utviklingen i kvaliteten på sedler som er i omløp og omfang av falske sedler, utviklingen i bankenes innskudd og uttak av sedler og mynt i Norges Bank samt destruksjon av sedler og mynter. Rapporten omtaler også avtaler relatert til kontantforsyningen samt Norges Banks egen virksomhet på kontantområdet i 2016. Til slutt gis det informasjon om endringer i infrastruktur og regelverk, internasjonal kontakt og andre aktuelle saker på kontantområdet.

2. Norges Banks rolle i kontantforsyningen

Målet for Norges Banks politikk på kontantområdet er å fremme en effektiv samlet kontantforsyning og samtidig bidra til effektivitet i det samlede betalingssystemet.

Som illustrert i figuren nedenfor, har Norges Bank en grossistrolle i kontantforsyningen. Norges Bank forsyner bankene med kontanter fra fem sentralbankdepoter, mens bankene har ansvaret for å forsyne publikum. I praksis har bankene organisert forsyningen ved å etablere private kontantdepoter, som etter gitte vilkår mottar rentekompensasjon fra Norges Bank for beholdninger de oppbevarer. Ordningen med rentekompensasjon til private depoter ble introdusert for å legge til rette for at bankene kunne ivareta sitt ansvar på en effektiv måte. Som vist i figuren har Norges Bank også ansvar for å destruere slitte og utgåtte sedler og mynter. Bankene har ansvar for å sortere og pakke sedlene og myntene før de resirkuleres eller leveres til Norges Bank.

Figur 1: Kretsløpet i forsyningen av sedler og mynter pr. 31.12.2016

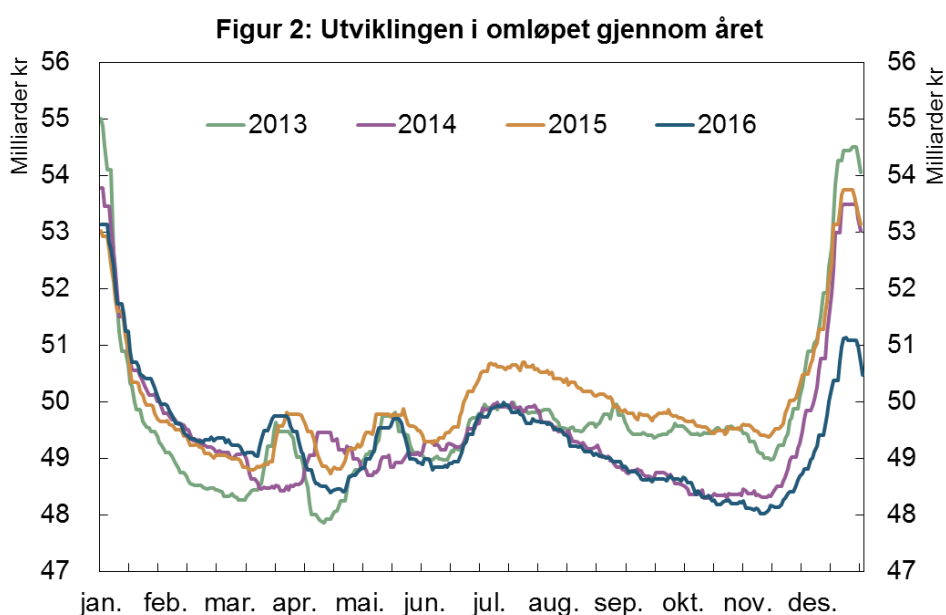
Norges Bank har utkontraktet flere oppgaver på kontantområdet, jf. figur 1. Sedler og mynter produseres av eksterne leverandører. Fire sentralbankdepoter driftes av NOKAS Kontanthåndtering AS, som også utfører behandlingstjenester for Norges Bank knyttet til disse depotene (seddeldestruksjon mv). Norges Bank driver selv sentralbankdepotet i Oslo og behandlingstjenestene knyttet til dette.

Bankene har i stor grad utkontraktert sine oppgaver på kontantområdet og avviklet tjenester over skranke i egne filialer. Forsyningen til bankenes kunder skjer i hovedsak via minibanker, cash-back ved varekjøp og ved «bank -og post i butikk»-løsninger.

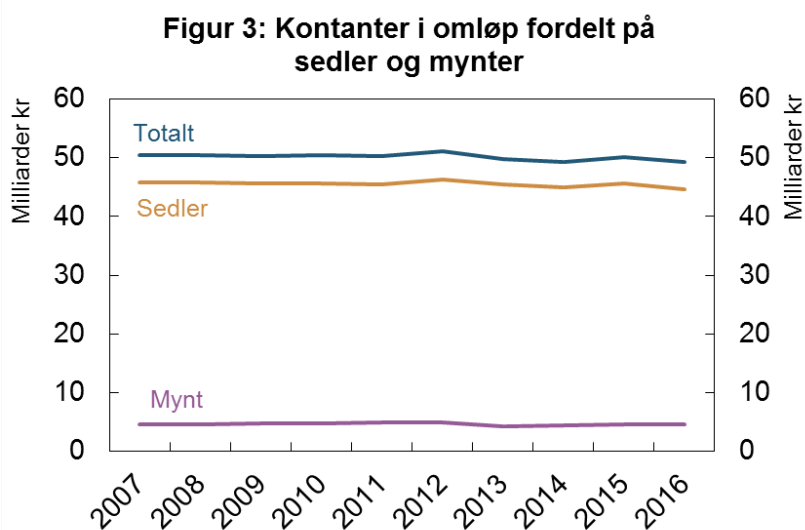
3. Sedler og mynter i omløp

De siste årene har verdien av sedler og mynter i omløp ligget på omtrent samme nivå. I 2016 var gjennomsnittet på 49,2 milliarder kroner, en nedgang på 0,8 milliarder kroner fra 2015. Det er særlig utviklingen i omløpet i andre halvår 2016 som har ført til denne nedgangen.

Det er typiske sesongmessige svingninger i kontantomløpet gjennom året med en topp i forbindelse med julen. I 2016 var toppen i kontantomløpet på om lag 51,1 milliarder kroner i slutten av året, en markert nedgang sammenlignet med de tre foregående årene, jf. figur 2. Ellers er det mindre topper ved påsketider og om sommeren.

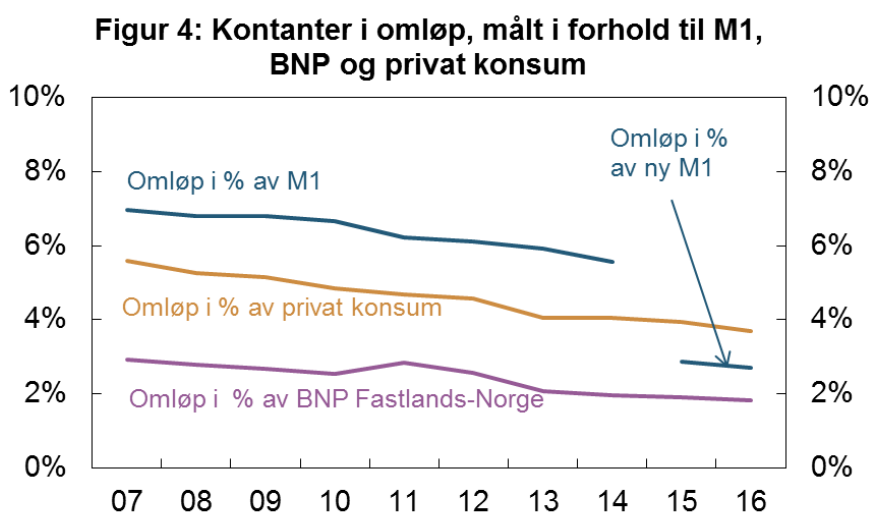
Gjennomsnittstallene for omløpet fordelt på sedler og mynter er vist i figur 3. Det har vært en økning i myntomløpet i forhold til 2015 på 1,2 %. Omløpet for samtlige myntvalører har økt.

For sedler har det vært en nedgang i omløpsverdien på 1,9 %. Antall 1000-kronesedler i omløp fortsetter å falle, i tillegg er det en nedgang av antall 200-kronesedler. De tre øvrige seddelvalørene viser en marginal økning. I gjennomsnitt var det 127,8 millioner stk. sedler i omløp i 2016, en nedgang på 0,6 millioner stk. fra 2015.

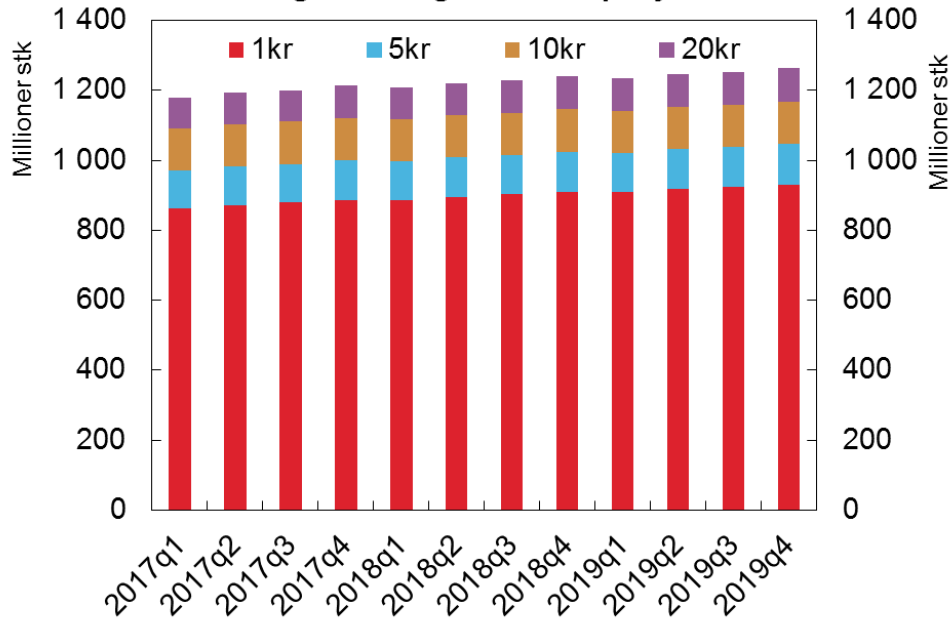
Selv om den nominelle verdien av kontanter i omløp har endret seg lite de siste 10 årene, reduserer sedler og mynter reelt sett sin betydning som betalingsmiddel, jf. figur 4. Kontantenes andel av verdien av betalingsmidler disponert av publikum (M1) har falt over en årrekke. I 2015 la SSB om pengemengdestatistikken, og beholdninger fra perioder før april 2015 er ikke sammenliknbare med nyere perioder. Det har vært endringer i avgrensningene i både sektorene og i finansobjektene i pengemengdestatistikken. Pengemengdestatistikken følger nå ECBs definisjon av pengemengden. I 2016 er kontantenes andel av M1 2,7 %. I likhet med Storbritannia og de andre nordiske landene, er andelen av kontanter som del av M1 lav sammenlignet med andre land.

Også målt i forhold til BNP fastlands-Norge og privat konsum, viser kontanter i omløp en nedgang over en årrekke. Disse forholdstallene utgjør henholdsvis om lag 1,8 % og 3,7 % i 2016.

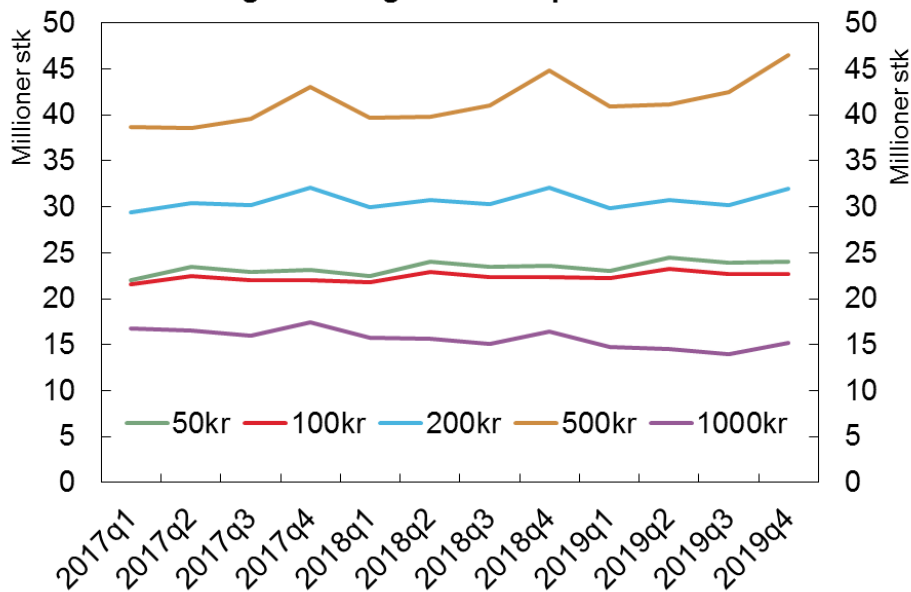

Norges Bank har utarbeidet to modeller for prediksjon av etterspørselen etter sedler og mynter. Den ene modellen lager prognoser for hver valør, mens den andre gjelder samlet mengde kontanter i omløp. Modellene bruker anslag på renter, KPI og konsumvekst som variabler i tillegg til en trendvariabel, og oppdateres halvårlig. Modellene som sist er oppdatert i juni 2016, indikerer at samlet mengde sedler og mynter i omløp vil være stabil eller øke svakt fram mot 2020, mens de siste faktiske omløpstallene indikerer en nedgang. Figur 5 og 6 på neste side viser sammensetningen av forventet omløp av henholdsvis sedler og mynter frem til 4. kvartal 2019.

Figur 5: Prognose omløp mynt

Figur 6: Prognose omløp sedler

4. Kvalitet på sedler i omløp

For at sedler skal fungere effektivt som betalingsmiddel, må kvaliteten på sedler i omløp opprettholdes på et tilfredsstillende nivå. Er sedlene for slitte, vil publikum ha vansker med å gjenkjenne sikkerhetselementene og det vil være vanskelig å håndtere sedlene maskinelt.

Norges Bank definerer hva som er tilfredsstillende kvalitet, og legger til rette for at bankene, som har ansvaret for kvalitetssortering av sedler, sorterer ut slitte sedler og leverer disse til Norges Bank. Bankene har stort sett utkontraktert dette arbeidet til aktører innen kontanthåndtering (tellesentraler). Norges Bank kan også gjøre endringer i de tekniske spesifikasjonene for å gjøre sedlene mer robuste for slitasje i omløp. Slike endringer kan ikke gjøres hyppig, og dette er derfor et langsiktig virkemiddel. Et eksempel på slike endringer er

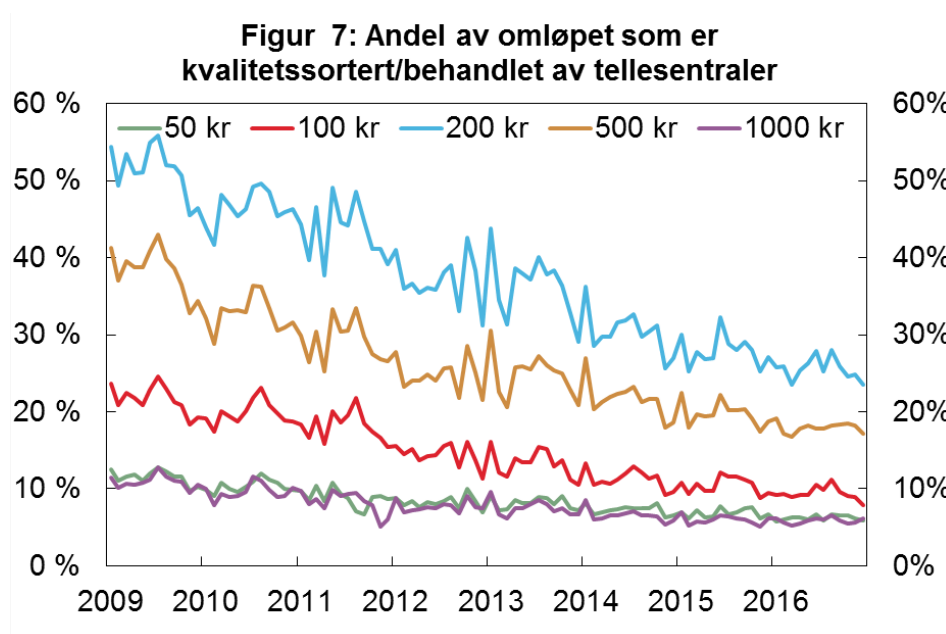
å belegge sedlene med et stoff som skal beskytte mot smuss og forlenge levetiden. Det er bestemt at sedlene i den nye serien skal få et slikt belegg.

For å kartlegge utviklingen i kvaliteten på sedler i omløp, gjennomfører Norges Bank utvalgsundersøkelser av sedler i sirkulasjon. To ganger i året innhentes og analyseres utvalg fra fem regioner. I tillegg innhentes månedlig statistikk over antall sedler som er kvalitetssortert av tellesentraler på vegne av bankene. Samlet gir dette et godt grunnlag for å vurdere hvordan kvaliteten utvikler seg totalt sett og fordelt på regionene.

Norges Bank har foretatt slike undersøkelser siden 2009. Vurderingen har vært at kvaliteten på sedler i sirkulasjon gjennomgående har vært god for alle valører og innenfor de målene som er satt. Det er noen variasjoner over tid og mellom regioner. Vi ser imidlertid at det er en klar nedadgående trend i hyppigheten av kvalitetssorteringen hos tellesentralene på alle valørene. Dette vil på sikt kunne medføre at kvaliteten på sedler i sirkulasjon blir redusert.

Figur 7 viser hvor stor andel av sedlene i omløp som blir kvalitetssortert hver måned. Som det framgår er det forskjeller mellom valørene. 200- og 500-kroneseddelen har hatt den største nedgangen i sorteringshyppighet, og har gått fra hhv 54 % og 41 % i januar 2009 til 23 % og 17 % i desember 2016. Dette har sammenheng med at sirkulasjonsmønsteret har endret seg slik at sedlene kommer sjeldnere inn til tellesentralene.

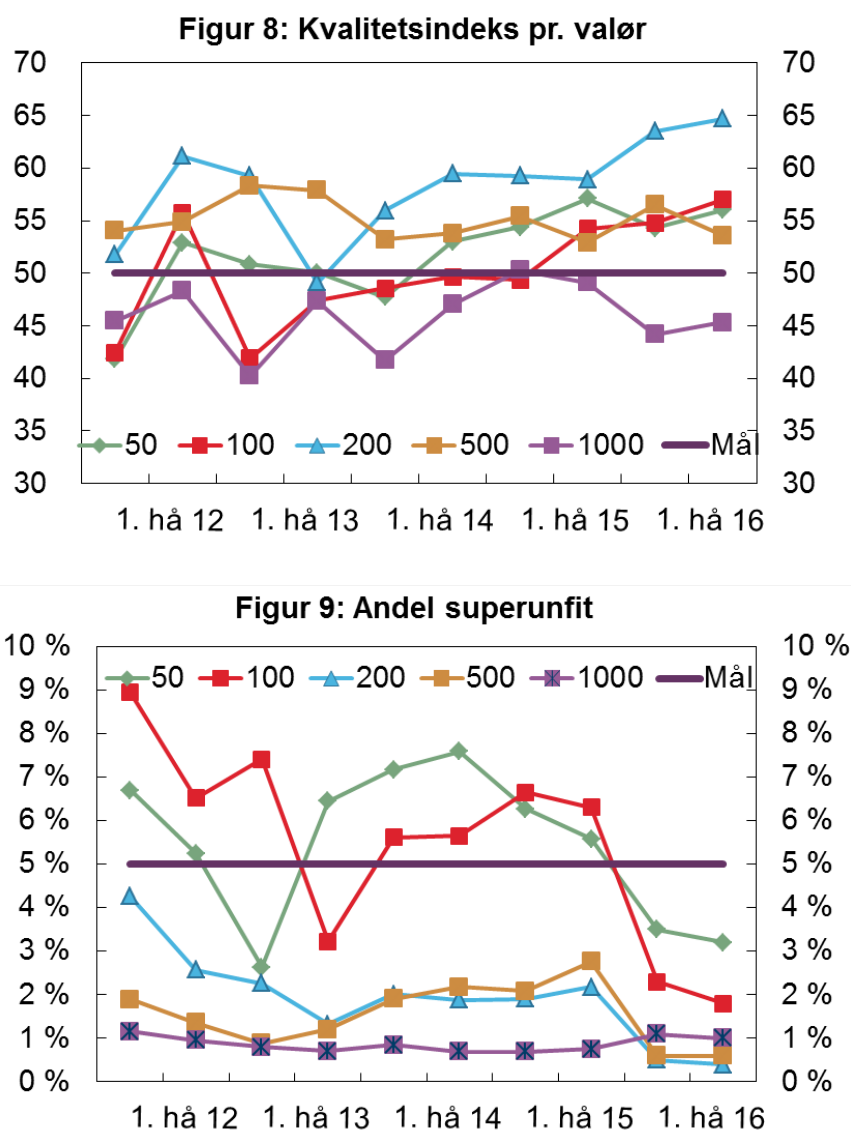
Tallene for 2016 viser at 6 % av 1000-kronesedlene og 50-kronesedlene blir kvalitetssortert hver måned, dvs. at sedlene i gjennomsnitt blir behandlet om lag 0,7 ganger pr. år. Videre viser figuren at 500-kronesedlene nå i gjennomsnitt behandles 2,1 ganger og 200-kronesedlene 3,1 ganger hvert år, mens 100-kronesedlene behandles 1,1 ganger pr. år.

Fra og med 2013 har Norges Bank definert to mål for tilfredsstillende kvalitet på sedler i sirkulasjon. Det ene er et gjennomsnittsmål, uttrykt ved en kvalitetsindeks, jf. figur 8, der kvaliteten på sedlene som blir kontrollert, i gjennomsnitt bør ha verdier på 50 +/- 10 for at

kvaliteten i sirkulasjon skal antas å være tilfredsstillende¹. Det andre målet er andelen svært slitte sedler som vist i figur 9. Dette er sedler med så dårlig kvalitet at de ikke fungerer hensiktsmessig i sirkulasjon. Andelen av slike sedler bør utgjøre mindre enn 5 % av den undersøkte massen.

Det er krevende å innhente utvalg fra sirkulasjon på en konsistent måte over tid. Noe av variasjonene i kurvene nedenfor skyldes ulike feil i uttak av utvalgene samt enkelte utfordringer med kalibrering av behandlingsmaskinene. Årsakene til feilene er i all hovedsak kjent, og rutiner for innhentingene korrigeres løpende. Det er ikke overraskende de to laveste valørene som har høyest andel svært slitte sedler, siden disse brukes mye som veksler og sirkulerer lengre før de kommer inn til tellesentraler.

Til tross for utfordringer knyttet til kvaliteten på dataene, er vår konklusjon at seddelkvaliteten så langt ligger innenfor det akseptable, men at utviklingen bør følges nøye.

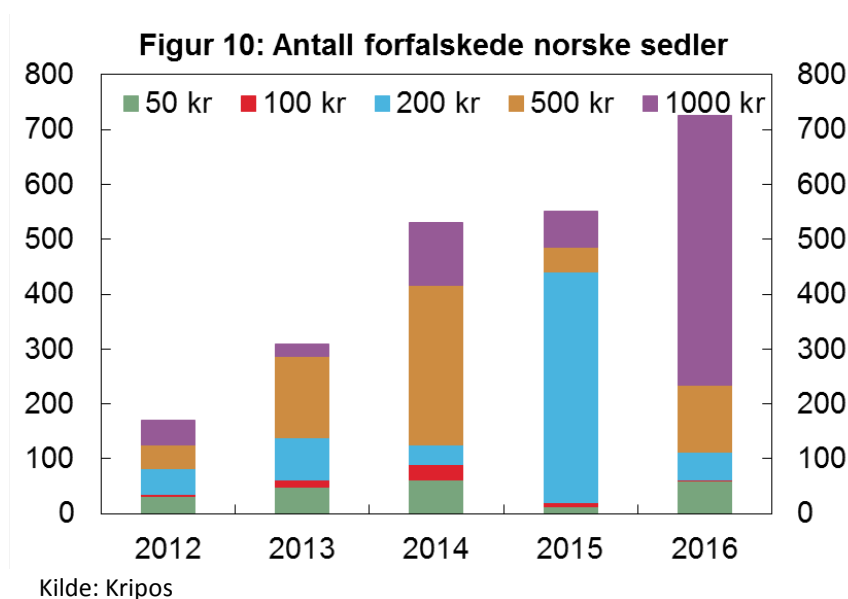
¹ Målet (dvs. 50, +/-10) er definert ut fra en indeks. Det stilles høyere krav til absolutt kvalitet dess høyere valør.

5. Falske sedler

Omfanget av falske sedler har vært lavt siden seddelrekken ble oppgradert sikkerhetsmessig på begynnelsen av 2000-tallet. Omfanget er også lavt i Norge sammenlignet med andre land. I 2016 ble det rapportert 725² falske sedler mot 551 stk. i 2015, jf. figur 10. Dette utgjør om lag 6³ falske sedler pr. millioner sedler i omløp, mens tilsvarende tall for eurolandene samlet er om lag 35⁴. Informasjon fra Kripos tilsier at kvaliteten på forfalskningene i hovedsak er svært dårlig, og at de dermed er enkle å avdekke ved å bruke sikkerhetselementene som er beregnet for publikum.

Det kan legges til at tallene for Norge omfatter alle falske sedler som er oppdaget eller beslaglagt, mens tallene for mange andre land bare omfatter sedler som er funnet i sirkulasjon.

6. Innskudd og uttak i Norges Bank

Norges Bank har en grossistrolle i kontantforsyningen og tar derfor ikke del i den løpende sirkulasjonen av kontanter. Bankene gjør innskudd og uttak i Norges Bank når de har overskudds- eller underskuddslikviditet, samt innskudd ved innlevering av slitte/defekte og tilbaketrukne sedler og mynter.

Selv om alle banker kan foreta transaksjoner med Norges Bank enkeltvis, er det i praksis de private depotene som gjør innskudd og uttak i Norges Bank. Omfanget av slike transaksjoner var høyere i 2016 enn i de siste årene. Totalt sett hadde bankene 13 % flere seddeltransaksjoner med Norges Bank i 2016 enn i 2015, snittbeløp per transaksjon har også gått opp. Netto inngang av sedler i 2016 var 6,7 mill. stk. sedler, jf. figur 11. Det har vært netto inngang av alle seddelvalører.

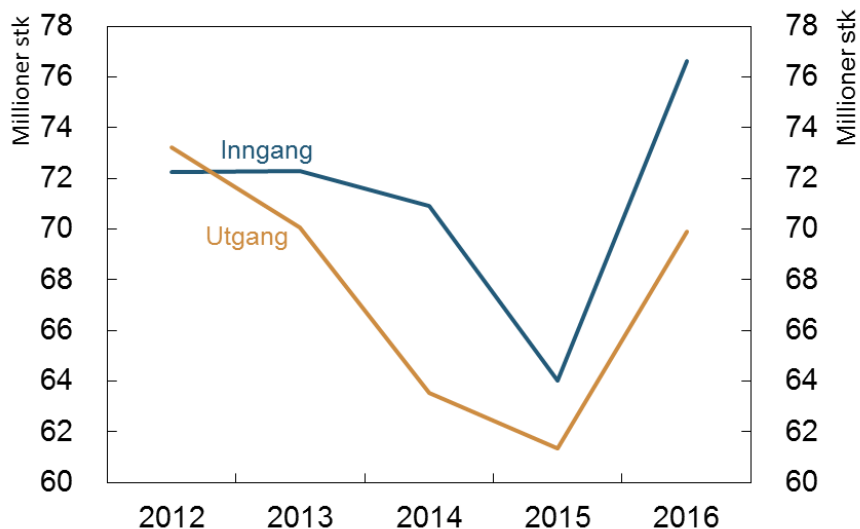
² Tallene viser kun beslag gjort i Norge. Tallene vil normalt oppjusteres etter hvert som saker fra lokale politikamre kommer inn til Kripos.

³ 725 forfalskede sedler over et gjennomsnittlig seddelomløp på 127,8 millioner stk.

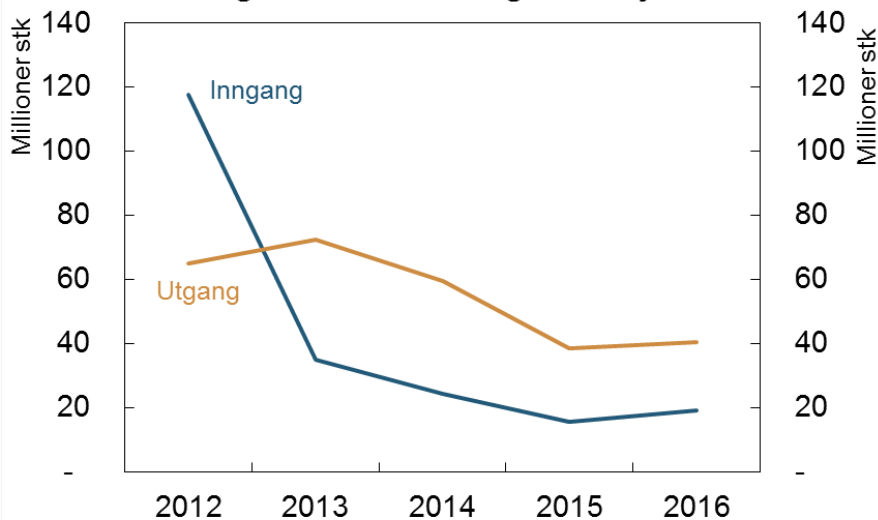
⁴ For eurolandene var det i 2016 om lag 684 000 stk. falske sedler og ca. 19 000 millioner stk. sedler i omløp. Kilde: ECB, pressemelding publisert 27. januar 2017.

Antall mynttransaksjoner var 41 % høyere i 2016 enn i 2015. I 2016 har det samlet sett vært en netto utgang på 21 mill. stk. mynter, jf. figur 12, hvorav 20 mill. stk. var 1-kroner. Samtlige myntvalører hadde netto utgang i 2016.

Figur 11: Innskudd og uttak sedler

Figur 12: Innskudd og uttak mynt

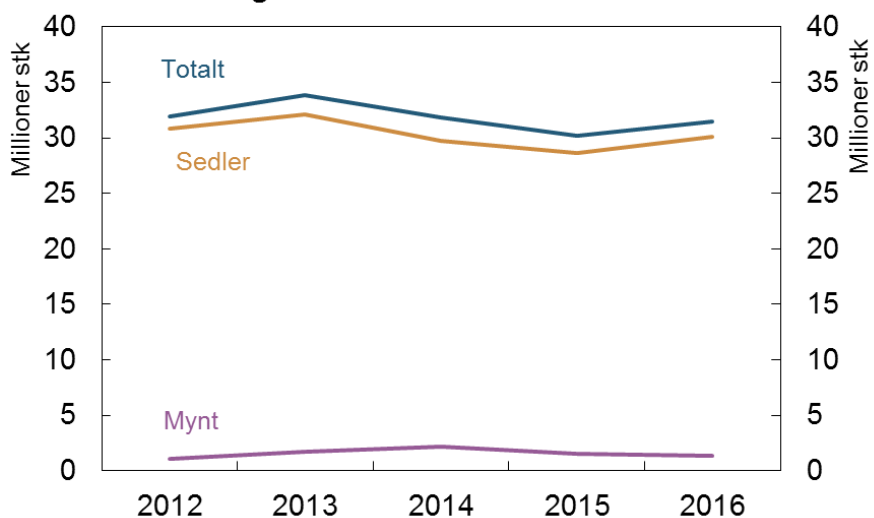
Den markante økningen i innskudd og uttak av sedler fra 2015 til 2016, skyldes i første rekke at flere av de private depotene av økonomiske hensyn har redusert sine beholdninger.

7. Destruksjon av sedler og mynter

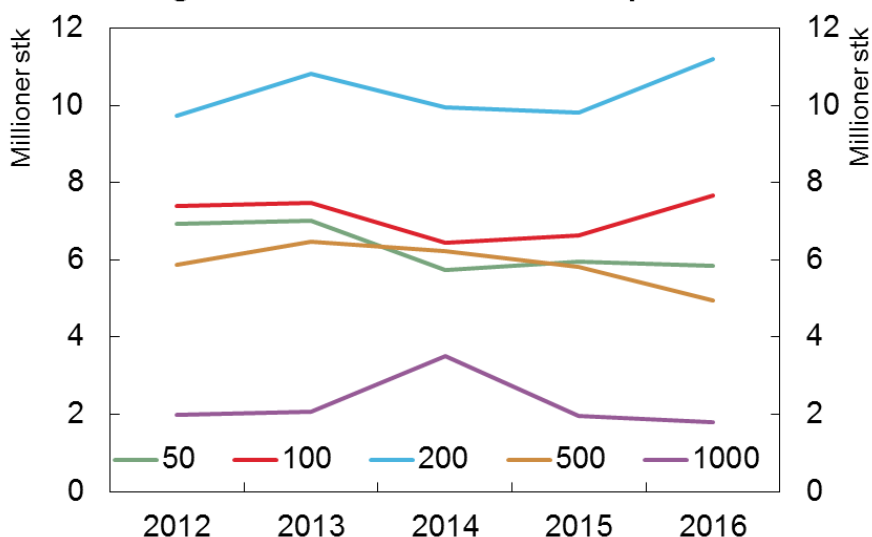
I 2016 ble det destruert om lag 31,5 millioner sedler, tilsvarende 7,6 milliarder kroner. Av disse ble om lag 30,1 millioner sedler, tilsvarende 96 % av seddeldestruksjonen, utført

maskinelt ved sentralbankdepotene. De øvrige 4 % ble destruert manuelt eller maskinelt i Norges Bank.

Figur 13: Totalt destruerte sedler

Figur 14: Totalt destruerte sedler pr valør

Det har ikke blitt destruert ordinære sirkulasjonsmynter i 2016, kun et mindre parti sølvmynter.

8. Utgivelse av minnemynter

Norges Bank utgir jubileums- og minnemynter i gull og sølv med spesiell hjemmel i sentralbanklovens paragraf 16 og sirkulasjonsmynt med spesialpreg etter sentralbankloven paragraf 13, som er den generelle hjemmelen for utstedelse av mynt. Det tilligger Kongen å beslutte utgivelse av mynter etter sentralbanklovens paragraf 16. Finansdepartementet har delegert videre sin myndighet til å treffe vedtak til Norges Bank, og det pågår arbeid for å etablere nye retningslinjer for slike utgivelser.

I 2016 har Norges Bank utgitt en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg for å markere at det er 200 år siden sentralbanken ble etablert. Lansering av mynten fant sted i Trondheim 14. juni i forbindelse med den offisielle markeringen.

Jubileumsmotivet har navnet «Norgespulsen» og er utformet av Kjersti M. Austdal, student ved Kunsthøgskolen i Oslo. Diagrammet er en stilisert illustrasjon av inflasjon og deflasjon i Norge gjennom tidene.

Som forsidemotiv på mynten benyttes kongeportrettet av Harald V slik det har vært brukt på sirkulasjonsmynt med spesialpreg de senere år. Motivet er utformet av Ingrid Austlid Rise, formgiver ved Det Norske Myntverket.

Det er videre arbeidet med å forberede utgivelsen av en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg i 2017 for markere 100-årsjubileet for det første samiske landsmøtet.

I tillegg har Norges Bank besluttet å utgi en 20-krone sirkulasjonsmynt med spesialpreg i 2018 for å markere at det da er 150 år siden Den Norske Turistforening ble stiftet.

9. Arbeidet med ny seddelserie

Arbeidet med å utvikle en ny seddelserie ble igangsatt tidlig i 2013. Bakgrunnen er at det er behov for å øke sikkerheten slik at norske sedler også i fremtiden vil være vanskelig å forfalske. Dette vil bli gjort ved å legge inn nye sikkerhetslementer, både for visuell kontroll av publikum og for maskinell kontroll i automater etc.

Norges Bank har bestemt at den nye seddelserien skal settes i sirkulasjon i tre omganger. Hvis alt går som planlagt, settes 100- og 200-kroneseddelen i sirkulasjon i slutten av mai 2017. Deretter vil det ta minst ett år før 50- og 500-kroneseddelen gis ut. 1000-kroneseddelen vil bli satt i sirkulasjon til slutt. Det skal etter planen skje innen utgangen av 2019. Å lage en seddelserie er et komplekst arbeid. Det må derfor tas høyde for at det kan oppstå utfordringer som innebærer at tidspunktene kan bli endret.

Etter hvert som de nye sedlene settes i sirkulasjon, vil de gamle sedlene bli trukket tilbake. De gamle sedlene vil imidlertid være gyldige og kunne brukes på vanlig måte i ett år etter at tilbaketrekking er kunngjort. Norges Bank er deretter pliktig til å veksle inn de gamle sedlene i ytterligere minst 10 år.

Arbeidet med å omgjøre forslagene fra kunstnerkonkurransen til seddelspråk, dvs. tegne ut motivene i strek/linjer, startet opp i november 2014 og har vært en hovedaktivitet de to siste årene. Integrering og utforming av sikkerhetslementer har også vært en del av dette arbeidet.

I løpet av 2016 har også produksjon og ferdigstilling av de to første valørene vært en sentral aktivitet, og det har vært et omfattende samarbeid med seddeltrykkeriet i Rennes i Frankrike. Våren 2016 ble det gjennomført prøvetrykk av 5 mill. stk. 100-kronesedler på ordinære seddelproduksjonsmaskiner. Tilsvarende prøvetrykk ble gjennomført for 200-kroneseddelen høsten 2016. Hovedproduksjonen av den nye 100-kroneseddelen startet opp i desember, og hovedproduksjonen for 200-kroneseddelen vil bli gjennomført i løpet av 1. kvartal 2017.

I november 2016 ble endelig design på samtlige valører i den nye seddelserien vist på utstillingen «Møt de nye sedlene» på Vippetangen i Oslo. På utstillingen fikk presse og publikum også se ferdig trykte 100- og 200-kronesedler, og det ble gitt informasjon om den lange og krevende prosessen med å utvikle nye sedler.

10. Endringer i regelverk

10.1 Endringer i Vilkår for bankenes innskudd og uttak av kontanter

Pr. 1. juni 2016 ble det foretatt enkelte justeringer i Vilkår for bankenes innskudd og uttak av kontanter i Norges Bank. Justeringene omfatter forbehold om utlevering av kontanter i ekstraordinære situasjoner og økning i satsene for ekspedisjonsavgifter.

Retningslinjer for hva som skal regnes som skadde/slitte og sterkt skadde mynter ble i november lagt ut på bankenes nettsider som vedlegg til Vilkårene. For at mynter i sirkulasjon skal fungere effektivt må de kunne håndteres både maskinelt og manuelt på en hensiktsmessig måte. I tillegg er det ønskelig at den generelle oppfatning av kvaliteten på myntene er god. På grunnlag av dette kan bankene levere inn skadet/slitt mynt til Norges Bank. Myntene som leveres inn i henhold til disse vilkårene må imidlertid ikke være av så dårlig kvalitet at de kan defineres som «sterkt skadet». For slike mynter kan det søkes om erstatning etter reglene i forskrift om erstatning for bortkomne, brente eller skadde sedler og mynter.

10.2 Endringer i retningslinjer for bruk av norsk seddel- og myntmønster

Norges Bank har i 2016 foretatt justering av bestemmelsene vedrørende opphavsrett i retningslinjene for bruk av norsk seddel- og myntmønster. For sedler t.o.m. utgave VII og for myntmønster på mynter utgitt før 2018, ivaretas opphavsretten dels av Norges Bank og dels av kunstner. For sedler av utgave VIII og myntmønster på mynter utgitt fra og med 2018, har Norges Bank alle rettigheter til bruk av seddel- og myntmønsteret.